

**KVIETIMAS-INFORMACIJA LAIKRAŠTYJE KAIP PRIEMONE
DARBININKŲ JAUNIMUI Į BIBLIOTEKAS TELKTI
(EKSPERIMENTO METODOLOGINIS SPRENDIMAS)**

VYTAUTAS RIMSA

Įvairių socialinių sluoksnių gyventojų informacinių poreikių pažinimas ir ugdymas, ypač maksimalus jų tenkinimas, yra sudėtinga bibliotekų ir apskritai socialinė problema. Ji glaudžiai siejasi tiek su bibliotekininkystės teorijos ir praktikos raida, tiek su mokslinio techninio progreso plėtotės tempais, su svarbiais politiniais, socialiniais ir ekonominiais naujos visuomenės kūrimo uždaviniais.

Ugdant ir tenkinant darbininkų jaunimo ir kitų respublikos gyventojų profesinius bei dvasinius informacijos poreikius, ypač svarbus vaidmuo tenka bibliotekų darbuotojams. Įvairiais metodais stebint ir giliau tyrinėjant tam tikrų kategorijų skaitytojus, bibliotekoje lengvai galima nustatyti jų informacinių poreikių bei skaitymo interesų būklę, struktūrą, augimo kryptis ir tenkinimo lygį. Tai padeda greičiau pašalinti negatyvius veiksnius, trukdančius šį darbą gerinti. Be to, deramas skaitytojų informacinių poreikių ugdymas ir jų tenkinimas giliau įprasmina pedagogines bibliotekų darbuotojų pastangas, jų veiklą, aiškiau apibrėžia vadovavimo jaunimo ir suaugusiųjų gyventojų skaitymui užduotis, raiškiau atskleidžia visuomeninę bibliotekų veiklos paskirtį, labiau konkretizuoja ir netgi iš dalies lemia jų socialines funkcijas.

Gyventojų informacinių poreikių pažinimas, ugdymas ir tenkinimas — pla-

tus ir sudėtingas procesas, susijęs su įvairiausiomis bibliotekų poveikio sferomis. Be vadovavimo skaitymui, bibliografinio informacinio darbo ir kitų tiesioginių sistemoje „bibliotekininkas-skaitytojas“ kontaktų, jis taip pat apima daugelį iš pirmo žvilgsnio tolimesnių šiai sistemai bibliotekinės veiklos sričių: bibliotekinio, bibliografinio bei informacinio gyventojų aptarnavimo plėtrą, bibliotekinių bibliografinių išteklių formavimą, bibliotekų darbo organizacinius klausimus, mokslinę jų veiklą ir pan. Sudėtinė gyventojų informacinių poreikių pažinimo ir ugdymo sistemos dalis yra naujų skaitytojų telkimas, bibliotekų įtakos miesto bei kaimo mikrorajonų gyventojams plėtra.

Informacinių poreikių pažinimo ir tenkinimo problema opi yra ir bibliotekininkystės mokslo metodologijos bei metodikos požiūriu. Kalbant apie gyventojų informacinių poreikių charakteristiką, diapazoną ir struktūrą, jų interesų pažinimo ir tenkinimo problema, pirmiausia susiduriama su metodologijos klausimais. Padėtį čia komplikuoja tai, kad skaitytojų informacinių poreikių lygio, kaip ir skaitytojų tipologizacijos apskritai¹, nustatymo klausimai bibliotekininkystės teorijoje kol kas tebėra galutinai nesuformuluoti ir neišspręsti. Neturime ir pagrįstai parengtos metodikos bei metodų informacinių poreikių lygiui įvertinti ir išmatuoti. Šios problemos sprendimas ir jos deter-

¹ Ванев А. Н. Разработка общетеоретических и методологических проблем библиотечной науки в 1978—1982 гг.— Библиотечное ведение и библиографоведение: Экспресс-информация, 1983, вып. 2, с. 8—9.

minavimo metodologijos bei metodikos klausimai šiandien rutuliojasi dar tik pirmineje — ieškojimų ir bandymų stadijoje. Informacinių poreikių pažinimo (ugdymo, plėtos, įtvirtinimo, tenkinimo) metodologija ir metodika bibliotekininkystės moksle tebėra dar netobula. Labai savitai ši problema interpretuojama ir praktinėje bibliotekų veikloje. Tai rodo, kad ji yra svarbi ir teoriniu, ir praktiniu požiūriu.

Atliekant respublikoje centralizuotus kompleksinius sociologinius-psichologinius tyrimus „Bibliotekų vaidmuo ugdant ir tenkinant darbininkų jaunimo profesinius bei dvasinius poreikius“, į visa tai buvo atsižvelgta². Greta kitų, svarbią vietą šių tyrimų programoje užėmė jaunimo informacinių poreikių pažinimo metodologiniai metodiniai klausimai. Vykdamas šią programos dalį, didelių respublikos miestų bibliotekose buvo atlikti įvairūs eksperimentai. Jų tikslas — padėti sukaupti apie tyrimų objektą daugiau duomenų, papildyti kitą turimą tyrimų medžiagą, padėti geriau atskleisti nagrinėjamą temą. Greta kitų pagrindinių užduočių, šiais eksperimentais taip pat dar buvo sprendžiami metodologiniai bei metodiniai darbininkų jaunimo skaitymo ir informacinių poreikių ugdymo bei tenkinimo bibliotekose tyrimų klausimai.

Eksperimentas — tai toks tyrimo metodas, kurį sėkmingai galima pritaikyti ir panaudoti įvairių mokslų srityse. Pirmi jo bandymai pažinimo praktikoje buvo atlikti palyginti seniai. Pirmiausia jis taikytas gamtos, ypač fizikos ir chemijos, mokslams. XX a. pra-

džioje eksperimentas, kaip viena iš svarbesnių pažinimo priemonių ir mokslinio tyrimo metodų, ėmė plisti sparčiau. Dabar, greta gamtos, fizikos ir chemijos, pamažu vis dažniau jį imta naudoti pedagogikos, psichologijos, sociologijos ir kitų mokslų reikmėms. Vis dėlto netgi kai kuriuose iš minėtų mokslų jis plačiau įsitvirtino tik pastaraisiais dešimtmečiais. Pavyzdžiui, apžvelgęs pedagoginio eksperimento istorinį kelią, 1981 m. B. Bitinas rašė: „Šis metodas pedagogikos moksle pradėtas naudoti XIX a. pabaigoje—XX a. pradžioje, bet tik pastaraisiais dešimtmečiais tapo pagrindiniu naujų pedagogikos mokslo teiginių ieškojimo metodu“³. Į psichologijos mokslą eksperimentas jaugo sparčiau ir giliau įsišakniję. „Eksperimentinė psichologija, intensyviai plėtodamasi tiek eksperimentinių duomenų kaupimo, tiek savo metodo tobulinimo linkmėmis, šiandien yra labai nutolusi nuo prieš šimtmetį sukurto psichologinio eksperimento modelio,— ištyrusi jo raidos istoriją, 1983 m. rašė E. Rimkutė.— Ne paslaptis, kad kai kurie eksperimentinės strategijos ypatumai kelia susirūpinimą mūsų dienų mokslininkams — pasigirsta kritinių pastabų dėl pernelyg didelio eksperimentinių situacijų dirbtinumo, sudėtingumo, eksperimentiškai tiriamų problemų siaurumo. Tačiau, nežiūrint šių nuogastavimų, eksperimentinis metodas tebėra svarbiausias mokslinės psichologijos įrankis“⁴.

Eksperimento kelias į bibliotekininkystės teoriją ir praktiką, palyginus su minėtais mokslais ir kitais mokslinio

² Rimša V. Bibliotekų vaidmuo ugdant ir tenkinant darbininkų jaunimo profesinius bei dvasinius poreikius: Sociol.-psichol. tyrimų metodika.—V. LTSR valst. resp. b-ka, 1982.—103 p.—Antrašė: LTSR kultūros m-ja, LTSR valst. resp. b-ka, Resp. moksl. techn. b-ka, Resp. bazinė profsąjungų b-ka; Rimša V. Tiriame darbininkų jaunimo lėktūrą.—Bibliotekų darbas, 1983, Nr. 6, p. 19.

³ Pedagogika / B. Bitinas, V. Rajeckas, J. Vaitkevičius, Z. Bajoriūnas.—V. Mokslas, 1981, p. 18.

⁴ Rimkutė E. Eksperimentinės psichologijos įvadas: Mokymo priemonė.—V., 1983, p. 5.

tyrimo metodais, buvo ilgesnis ir lėtesnis. Pirmieji eksperimentinio pobūdžio tyrimai Rusijoje buvo atlikti tik XIX a. pabaigoje. Jiems, tarybinių tyrinėtojų (B. Banko, V. Kreidenkos ir kt.) nuomone, priklauso kai kurie Ch. Alčevskajos ir jos įsteigto būrelio tiriamieji darbai — „Ka skaityti liaudžiai“ ir kt.⁵ XX a. pradžioje skaitymo eksperimentu domėjosi N. Rubakinas ir kiti mokslininkai. A. Nečijajevs, tyręs raudonarmiečių skaitymą, blaiviai vertindamas to meto situaciją ir deramai suvokdamas skaitymo eksperimento reikšmę, 1922 m. rašė, kad platesnis jo „panaudojimas iškels dar naujų įdomių problemų“⁶. Prie eksperimento skaitytojų poreikiams tirti retkarčiais čia buvo grįžtama ir vėliau. Tačiau bibliotekiniuose tyrimuose tuo metu šis metodas plačiau nepaplito.

Kai kurie faktai rodo, kad XX a. pradžioje eksperimentas, kaip priemonė informaciniams poreikiams tirti ir skaitymui pažinti, nesusilaukė platesnio pripažinimo ir užsienio mokslininkų teorinėje ir praktinėje veikloje. Ištyręs eksperimento raidą carinės Rusijos gyventojų lektūros tyrimų istorijoje, 1919 m. N. Rubakinas padarė išvadą, jog „eksperimentiniai skaitytojų ir skaitymo⁷ tyrimai <. > Rusijoje prasidėjo gerokai anksčiau negu užsienyje“⁸. Didesnio dėmesio šis metodas Rusijoje bei užsienyje nesusilaukė ir

vėlesniais metais. Nuo XX a. vidurio jis plito sparčiau.

Gyventojų skaitymui tirti eksperimentas retkarčiais buvo naudojamas ir mūsų respublikoje. Jis čia taip pat nebuvo populiarus. 1980 m., aptarus šio metodo esmę bei jo galimybes bibliotekose, V. Stasaitytė atskleidė svarbiausią priežastį, dėl kurios jis respublikoje nepaplito plačiau. Jos nuomone, tai atsitiko todėl, kad „metodas buvo nepakankamai vertinamas“⁹. Kiti autoriai kaip svarbiausią eksperimento nepopuliarumo priežastį nurodė tai, jog pats metodas ilgą laiką per mažai teoriškai buvo iširtas. „Bibliotekininkystės eksperimento¹⁰ teorija dar nėra pakankamai išgvildata,— rašyta 1976 m. „Bibliotekų darbe“. — Eksperimentas, vienas iš metodų, kuriais tiriama bibliotekų veikla, šiandieną pats yra tyrinėjamas“¹¹. Mūsų nuomone, be jau minėtų, būta ir daugiau priežasčių. Eksperimentas bibliotekiniuose tyrimuose ekstensyviai plito dar ir todėl, kad iki 8-ojo dešimtmečio respublikoje visai neturėjome nuodugnesnių šia tema teorinių, metodologinių ir metodinių publikacijų, trūko bibliotekose praktinės eksperimentų organizavimo patirties ir konkrečių pavyzdžių. Be to, nebuvo reikiamai išsiaiškinta ir šio metodo esmė, jo taikymo bibliotekiniams tyrimams galimumas, per mažai jis respublikoje propaguotas ir populiarintas.

⁵ Крейденко В. С. Эксперимент.— В кн.: Работа с читателями / Под ред. В. Ф. Сахарова.— Изд. 3-е, перераб. и доп. М.: Книга, 1981, с. 140—144.

⁶ Нецаев А. П. К вопросу об организации библиотечного дела в Красной Армии.— Подработчик, 1922, № 8/9, с. 89.

⁷ N. Rubakinas čia vartoja teiginį „изучение читательства“.

⁸ Рубакин Н. А. Этюды по психологии читательства: (Внеклассное чтение и его организация).— Маринск, 1919.— 84 с.

⁹ Stasaitytė V. Eksperimentas.— Кн.: Stasaitytė V. Jaunimas ir biblioteka: (Metodika ir patyrimas). V., 1980, p. 70—72.

¹⁰ Čia turėta galvoje eksperimento pritaikymo ir panaudojimo bibliotekininkystėje klausimai. Eksperimentas yra bendramokslinis metodas.

¹¹ Bibliotekininkystės tyrimai ir eksperimentas / Parengė T. Būdienė.— Bibliotekų darbas, 1976, Nr. 6, p. 30—33; Nr. 8, p. 27—30.

Nors padėtis šiek tiek pagerėjo, vis dėlto nedaug medžiagos apie eksperimento panaudojimą bibliotekų problemoms tirti respublikoje bei šalyje turime ir pastaruojų metu. 1976 m. „Bibliotekų darbo“ redakcija paskelbė straipsnį „Bibliotekininkystės tyrimai ir eksperimentas“¹². Remiantis šalyje pasirodžiusiais nauaisiais darbais, jame buvo išaiškintos šio metodo ypatybės, eksperimentų rūšys, sandara, aptarti jų organizavimo metodologijos bei metodikos klausimai. 1980 m. savo leidinyje „Jaunimas ir biblioteka“ eksperimento ypatumus ir jo panaudojimą bibliotekų problemoms tirti nagrinėjo V. Stasaitytė¹³. Eksperimento teorijos, metodologijos, metodikos ir organizavimo problemas 1968 m. TSRS spaudoje aptarė R. Ryvkina ir A. Vinokuras¹⁴, 1971 m.—A. Kuprijanas¹⁵, o 1973, 1978, 1981 ir 1983 m. išsamių ir apibendrintų darbų šia tema paskelbė V. Kreidenka¹⁶⁻¹⁹. Tai bene ir visas svarbiausiųjų istoriografinių literatūros šaltinių šia tema sąrašas.

Veikiamas minėtų darbų, pamažu eksperimentas klynėsi sau kelią vis giliau į bibliotekininkystės mokslinio ty-

rimo darbų praktiką. Per 7-ąjį ir 8-tąjį XX a. dešimtmečius respublikoje buvo atlikti keli svarbūs eksperimentai, turėję įtakos ne tik Tarybų Lietuvos, bet ir visos šalies bibliotekų praktinei veiklai. Antai, 1964 m. Lietuvos TSR valstybinėje respublikineje bibliotekoje įsteigtas vaikų literatūros skyrius ir I–VIII klasių moksleivių abonementas bei skaitykla. Tuo būdu eksperimentuota, ar tikslinga steigti tokį padalinį nacionalinėje bibliotekoje. Vėliau šiuo metodu čia tikrintas metodikos ir bibliografijos darbo šios kategorijos skaitytojams turinys; jaunųjų skaitytojų aptarnavimo diferencijavimas amžiaus grupėmis—vadinamoji „tandemo“ sistema; pasakų kambario, o paskui saviveiklinio²⁰ lėlių teatro „Berniukas žirniukas“ įtaka estetiniam vaikų auklėjimui, jų skaitymo bei informacinių poreikių ugdymui, literatūros bei bibliotekos propagavimui ir pan.²¹.

Svarbią reikšmę respublikos gyven-tojų informaciniams poreikiams pažinti bei tenkinti turėjo 1970–1973 m. Panevėžio mieste, o 1974 m. Utenos rajone atlikti sąjunginiai valstybinių masinių bibliotekų centralizavimo eks-

¹² Bibliotekininkystės tyrimai eksperimentas.— Bibliotekų darbas, 1976, Nr. 6, p. 30–33; Nr. 8, p. 27–30.

¹³ Stasaitytė V. Jaunimas ir biblioteka: (Metodika ir patyrimas).— V.: LTSR valst. resp. b-ka, 1980.—129 p.—Antrašė: LTSR kultūros m-ja, LTSR valst. resp. b-ka.

¹⁴ Рывкина Р. В., Винокур А. В. Социальный эксперимент.— Новосибирск: Наука, Сиб. отд.-ние, 1968.—173 с.

¹⁵ Куприян А. П. Методологические проблемы социального эксперимента.— М.: Изд.-во МГУ, 1971.—158 с.

¹⁶ Крейденко В. С. Эксперимент.— В кн.: Библиотекovedческие исследования: Методология и методика. М.: Книга, 1978, с. 116–126.

¹⁷ Крейденко В. С. Эксперимент.— В кн.: Работа с читателями / Под ред. В. Ф. Сахарова.— Изд. 3-е, перераб. и доп. М.: Книга, 1981, с. 140–144.

¹⁸ Эксперимент в библиотекovedении / М.-во культуры РСФСР, Гос. публ. б-ка им. М. Е. Салтыкова-Щедрина, Ленингр. гос. ин-т культуры им. Н. К. Крупской.— Л., 1973.—49 с.—(Сб. материалов в помощь науч.-исслед. деятельности обл., краевых, resp. (АССР) б-к; вып. 3).

¹⁹ Крейденко В. С. Эксперимент.— В кн.: Крейденко В. С. Библиотечные исследования: Науч. основы. М.: Книга, 1983, с. 65–74.

²⁰ Nuo 1979 m. jam suteiktas Lėlių laudies teatro vardas.

²¹ Stankevičienė V. Vaikų literatūros skyriaus eksperimentinės veiklos kryptys.— Кн.: Lietuvos TSR valstybinės respublikinės bibliotekos raida / Sudaryt. V. Rimša. V.: LTSR valst. resp. b-ka, 1982, p. 39–42.

perimentai²²⁻²⁵. 1966—1970 tokie eksperimentai vyko RTFSR, Latvijos TSR, Estijos TSR, Moldavijos TSR ir kitose vietovėse²⁶. Vadovaujantis jų išvadamis, 1974—1975 m. respublikoje buvo diegiamos pirmosios naujos miestų ir rajonų gyventojų bibliotekinio, bibliografinio ir informacinio aptarnavimo formos. 1975 m. jau turėjome keturias centralizuotas valstybinių masinių bibliotekų sistemas: Panevėžio mieste, taip pat Panevėžio, Utenos ir Zarasų rajonuose²⁷. 1977 m. pradėta rengtis, o 1978—1980 m. respublikoje atliktas naujas sąjunginis tarpžinybinis valstybinių masinių ir profsąjungų bibliotekų centralizavimo eksperimentas. Jis vyko Panevėžio mieste²⁸⁻³². Kartu to-

kie eksperimentai buvo atliekami ir kitose vietovėse³³⁻³⁴. Bibliotekų sistemos centralizavimo eksperimentus 1977—1981 m. rengė kitos respublikos ir kai kurių (Kijevo ir kt.) didesnių miestų profsąjungų bibliotekos³⁵.

Bendradarbiaudama su Lietuvos mokslinės techninės informacijos ir techninės ekonominės analizės institutu, Lietuvos TSR valstybinė respublikinė biblioteka eksperimentavo užsienio žurnalų, gautų respublikos mokslinėse bibliotekose, sudarymą elektroninėms skaičiavimo mašinomis³⁶. 1977 m. čia parengtas ir nukopijuotas dešimties egzempliorių tiražu pirmasis eksperimentinis 1975 m. gautų respublikos mokslinėse bibliotekose užsienio žurna-

²² Driukienė G. Pirmieji žingsniai: [Utenos raj. b-kų centralizavimo eksperimentas].— Bibliotekų darbas, 1974, Nr. 10, p. 3—4.

²³ Urbionienė V. Bibliotekų centralizacijos parengiamieji darbai.— Bibliotekų darbas, 1974, Nr. 6, p. 14—16.

²⁴ Vilkienė V. Valstybinių masinių bibliotekų tinklo centralizacijos perspektyvos Lietuvos TSR.— Bibliotekų darbas, 1971, Nr. 11, p. 7—13.

²⁵ Бельский И. Эксперимент ширится.— Библиотекарь, 1971, № 3, с. 40—41.

²⁶ Централизация сети государственных массовых библиотек / Под ред. В. В. Серова.— М.: Книга, 1973.— 144 с.

²⁷ Rimša V. Skaitymo tyrimai Lietuvoje: (Analit. 1918—1978 m. veiklos apžvalga ir būdai šiam darbui gerinti).— V.: LTSR valst. resp. b-ka, 1980.— 148 p.— Antraše: LTSR kultūros m-ja, LTSR valst. resp. b-ka.

²⁸ Baltrušaitis R., Kačkus B. Eksperimentas patvirtina lūkesčius.— Kultūros barai, 1980, Nr. 6, p. 34.

²⁹ Dubčianskienė S. Tarpžinybinis centralizacijos eksperimentas.— Bibliotekų darbas, 1980, Nr. 4, p. 12—13.

³⁰ Jonušas L. Tarpžinybinės bibliotekų centralizacijos eksperimentas ir regiono gyventojų informacinių poreikių tenkinimas.— Kn.: Tarybų Lietuvos gyventojų informacinių poreikių charakteristika: Tem. mokslo darbų rinkinys. V LTSR valst. resp. b-ka, 1986, p. 67—89.

³¹ Križanauskienė V. Eksperimentas Panevėžyje.— Bibliotekų darbas, 1980, Nr. 8, p. 22—23.

³² Staikūnienė B. Eksperimentas patvirtina lūkesčius.— Kultūros barai, 1980, Nr. 2, p. 2—4.

³³ Зайцев В. Межведомственная централизация: Первые шаги.— Библиотекарь, 1979, № 8, с. 21—23.

³⁴ Зотова Р. З., Львова М. И., Мистрюкова Т. А. Межведомственная централизация — один из путей создания единой сети библиотек страны: (Итоги эксперимента).— В кн.: Межведомственная централизация массовых государственных и профсоюзных библиотек: Сб. науч. тр. / Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина. М., 1981, с. 6—53.

³⁵ Лофман С. Эксперимент завершен — эксперимент продолжается.— Библиотекарь, 1979, № 6, с. 28—30.

³⁶ Tomonis S. Lietuvos TSR valstybinės respublikinės bibliotekos bibliografinio darbo pagrindinės kryptys.— Kn.: Lietuvos TSR valstybinės respublikinės bibliotekos raida / Sudaryt. V. Rimša. V.: LTSR valst. resp. b-ka, 1982, p. 51.

lų rodyklės maketas³⁷. Analogiška eksperimentą šalyje atliko Užsienio literatūros ir Valstybinė viešoji mokslinė techninė biblioteka. Čia bandyta sukurti automatizuotų suvestinių užsienio literatūros katalogų rengimo ir leidimo sistemą.³⁸

Bibliotekinių, bibliografinių bei informacinių gyventojų poreikių tyrimo eksperimentų rengta ir kitose bibliotekų veiklos srityse. Daugiausia jų atlikti sprendžiant skaitytojų aptarnavimo ir vadovavimo skaitymui problemas. 1964—1971 m. respublikoje bandyta perorganizuoti nacionalinės bibliotekos skaitytojų aptarnavimo sistemą. Šio eksperimento padarinys — 1971—1972 m. Lietuvos TSR valstybinėje respublikinėje bibliotekoje uždarytas iki tol funkcionavęs suaugusiųjų skaitytojų abonementas. 1963—1964 m. buvo sujungtos ir nepasitvirtinus eksperimento hipotezei, vėl išskirtos valstybinės masinės vaikų ir mokyklų bibliotekos. 1970—1971 m. TSRS valstybinė V Lenino biblioteka ir Maskvos aukštųjų mokyklų bibliotekos susumavo I—III

kursų studentų bibliotekinio aptarnavimo koordinavimo ir jų poreikių pažinimo bei tenkinimo Maskvos mieste eksperimento duomenis³⁹⁻⁴⁰ 1971—1972 m. Estijos TSR valstybinis F. R. Kroicvaldo bibliotekos mokslinio tyrimo skyrius, nagrinėdamas temą „Literatūros paklausa, rekomendavimas ir individuali informacija masinėje bibliotekoje“, atliko itin įdomius ir vertingus metodologiniu bei metodiniu požiūriu eksperimentus. Čia tirtas bibliotekininko vaidmuo pažįstant gyventojų informacinius poreikius, vadovaujant skaitymui, bibliotekininko ir skaitytojo bendravimo sistema, jų tarpusavio santykiai ir kontaktai, sąveika pasirenkant literatūrą⁴¹⁻⁴³. 1976 m. Estijos TSR bibliotekose atlikti dar keli vadovavimo skaitymui ir skaitytojų informacinio aptarnavimo sistemos tobulinimo eksperimentai. Jie patikslino minėtų tyrimų duomenis, išryškino skaitytojų įvairių žanrų literatūros kūrinių vertinimo ir jų faktinio pasirinkimo bei skaitymo bibliotekose santykį, parodė bibliotekininko įtaką skaitytojui, renkantis knygą, išskėlė kai kuriuos skaitytojų formu-

³⁷ Naujos užsienio periodikos, gautos stambiausiose Lietuvos TSR bibliotekose 1975 m., suvestinis katalogas. — V., 1977. — 203 p.

³⁸ Семеновкер В. А. Библиографические проблемы составления и издания печатных сводных каталогов при помощи ЭЦВМ: Автореф. дис. — М., 1970. — 29 с.

³⁹ Отчет об эксперименте по координации обслуживания студентов I—III курсов Государственной библиотекой СССР им. В. И. Ленина и библиотеками высших учебных заведений Москвы: Материалы для обсуждения. — М., 1970. — 35 с. — В надзаг.: Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина.

⁴⁰ Рево А. П., Мещерякова Л. Е. Справка об итогах изучения запросов на литературу студентов I—II курсов, записанных в библиотеку им. В. И. Ленина по направлению вузовских библиотек: (Материалы доп. исслед. к «Отчету об эксперименте по координации обслуживания студентов I—III курсов Гос. б-кой СССР им. В. И. Ленина и б-ками высш. учеб. заведений Москвы»). — М., 1971. — 20 с. — В надзаг.: Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина.

⁴¹ Oja K. Individualaus darbo tyrimai Estijos bibliotekose. — Bibliotekų darbas, 1973, Nr. 1, p. 22—24.

⁴² Oja K. Individualiam aptarnavimui bibliotekoje reikalinga sistema: [Eksperimento metodika ir problematika]. — Bibliotekų darbas, 1974, Nr. 4, p. 27—28.

⁴³ Оя К. Эксперимент в библиотековедении Эстонской ССР и междисциплинарные связи. — В кн.: Тенденции научно-исследовательской работы в национальных библиотеках Советской Прибалтики: Тезисы докл. Пакретыоне, 7—13 июня 1981 г. / Состав. В. Римша. Вильнюс, 1981, с. 30.

liary įrašų statistinius ypatumus⁴⁴. Ypač daug dėmesio čia skirta mokslo populiarinimo ir grožinės literatūros skaitymui, gyventojų interesams. 1983 m., sprendžiant temą „Estijos TSR valstybinės F. R. Krocivaldo bibliotekos skaitytojas ir jo literatūriniai poreikiai“, kartu su sociologiniais tyrimais pradėti trys eksperimentai: kompleksivimo referentinės grupės veiklos tobulinimo; bibliotekininko vaidmens aptarnaujant skaitytojų didinimo; skaitytojų žinių apie knygą, biblioteką ir skaitymą plėtos. Jų duomenys susumuoti 1985 m.

Eksperimento metodas šalyje buvo naudotas prognostinėms bibliotekų raidos problemoms spręsti. Tokį eksperimentą 1970 m. surengė TSRS valstybinė V Lenino biblioteka. Remiantis teorija, čia buvo eksperimentuota šios bibliotekos ilgalaikės raidos praktika. Svarbiausia jo užduotis — prognozės mokslo metodais ir principais numatyti ir teoriškai pagrįsti universalios mokslinės bibliotekos vystymosi raidą ir kartu nustatyti praktinius šių bibliotekinių objektų prognozavimo galimumus. Tai turėjo padėti geriau tenkinti gyventojų informacinius poreikius. Po ilgų ieškojimų darbo grupė parengė bibliotekos prognozę iki 1990 m. Vėliau prognostinio tyrimo metu tokiu eksperimentu numatytos Valstybinės viešosios M. Saltykovo-Sčedrino bibliotekos raidos perspektyvos^{45–46}, 1974—

1978 m. atliktas panašus Estijos TSR bibliotekų 1980—2000 m. vystymosi eksperimentas^{47–48}.

Šie darbai svarbūs praktiniu, teoriniu ir metodologiniu požiūriu. Greta pagrindinių prognozavimo uždavinių, jie sprendė ir tyrimų metodikos klausimus. Tyrėjai užsibrėžtam tikslui pasiekti pirmiausia atrinko ir pritaikė optimalius metodus, sukūrė patikimus įderinius, parengė šių eksperimentų metodologijos veikimo principus (technologiją), jos modelį. Tokia „tyrimų metodika nebuvo parengta nei mūsų šalyje, nei užsienyje,— rašė 1976 m. I. Enma.— Galimų metodikų atrinkimas ir aprobavimas buvo pats svarbiausias V Lenino bibliotekos prognozavimų veiklos pirmojo etapo laimėjimas“⁴⁹. Metodologiniai ieškojimai ir bandymai būdingi buvo ir estų darbams.

Gyventojų informacinių poreikių pažinimo, tenkinimo ir jų skaitymo organizavimo eksperimentai pastaruoju metu rengiami ir kai kuriose užsienio šalyse, pirmiausia socialistinėse valstybėse. Pavyzdžiui, 1977—1978 m. Vengrijos Liaudies Respublikoje skaitymo eksperimentus su dešimtmečiais vaikais atliko Valstybinis pedagogikos institutas. Nagrinėdamas temą „Namų skaitymo vaidmuo vaiko vystymuisi“, profesorius B. Tatas čia eksperimentavo dvi kompleksines programas: literatūrinį paveiklų įtaką skaitymo interesų formavimui ir skaitomų literatū-

⁴⁴ Хансен Х. Э. Взаимосвязь чтения специальной, научно-популярной и художественной литературы: (На материалах ЭССР). Автореф. дис.— Л., 1980.— 16 с.

⁴⁵ Ратникова Е. И. Эксперимент по прогнозированию в Государственной библиотеке СССР им. В. И. Ленина.— Библиотеки СССР, 1972, вып. 53, с. 46—52.

⁴⁶ Ратникова Е. И. Методологические проблемы прогнозирования развития универсальных научных библиотек: (На примере Гос. б-ки СССР им. В. И. Ленина). Автореф. дис.— М., 1977.— 18 с.

⁴⁷ Enma I. Kai kurie prognozavimo metodikos klausimai.— Bibliotekų darbas, 1976, Nr. 9, p. 19—22.

⁴⁸ Энмаа И. В. Из опыта прогнозирования развития массовых библиотек: (На примере ЭССР).— Советское библиотековедение, 1979, № 4, с. 48—59.

⁴⁹ Enma I. Kai kurie prognozavimo metodikos klausimai.— Bibliotekų darbas, 1976, Nr. 9, p. 19.

ros kūrinių personažų charakterio bei poelgių poveikį šio amžiaus vaikams.⁵⁰ XX a. 3—8-me dešimtmėčiuose JAV, Anglijoje, Islandijoje ir kitose užsienio valstybėse buvo atlikta nemaža eksperimentinių teksto lektiškumo (sudėtinumo ir įsisavinimo) tyrimų⁵¹.

Realizuojant tyrimų „Bibliotekų vaidmuo ugdant ir tenkinant darbininkų jaunimo profesinius bei dvasinius poreikius“ 1981—1985 m. programą, konstatuojamojo pobūdžio eksperimentams buvo iškeltos šios metodologinės užduotys:

1) išplėsti žinias apie darbininkų jaunimo informacinius poreikius, interesus, skaitymą, jų požiūrį į biblioteką, savišvietą, laisvalaikį ir atsakyti į kai kuriuos specialius šių tyrimų klausimus;

2) užpildyti tas būtinų tyrimo duomenų spragas, kurios neišvengiamai atsiranda dėl kitų čia naudojamų mokslinio tyrimo metodų recipientinio diapazono apibrėžtumo, jų galimumų ribotumo ar dėl kai kurių sunkiai išvengiamų procedūrinio instrumentarijaus trūkumų, ypač projektinio ir faktinio nepakankamumo;

3) sukurti kiek įmanoma tobula (bendrą, subordinuotą, mobilių) metodinę šių tyrimų instrumentą bei programą problemai išsamiau išnagrinėti;

4) parengti optimalią šių eksperimentų metodologinę metodinę koncepciją⁵² ir jų organizavimo procedūrinį (technologijos) modelį.

Tad greta svarbiausios ir tiesioginės savo paskirties šie eksperimentai turėjo ir šalutinių metodologinių bei metodinių užduočių. Rengiant juos, pirmiausia visai šių eksperimentų serijai reikėjo sukurti individualią, tinkamiausią iškeltiems uždaviniams spręsti metodiką. Ji turėjo apimti visus svarbiausius eksperimento veiksnius: problemą, hipotezę, procedūras ir jų tvarką bei technologiją, duomenų analizę. Labai svarbu buvo parengti pirmojo šio tipo serijos eksperimento metodologinį sprendimą ir metodikos modelį, jį išbandyti. Jam pavykus, kiti šios serijos eksperimentai dar turėjo jį patvirtinti, įteisinti tyrimų praktikoje. Tad šiuo požiūriu mūsų sumanymas turėjo ir bandomojo eksperimento funkciją.

Čia aptariami 1981—1982 m. atliktos respublikos darbininkų jaunimo telkimo į bibliotekas eksperimentų serijos tikslai, metodologinis sprendimas, koncepcija, metodikos procedūrinis (technologinis) modelis, pirmojo (bandomojo) šios serijos eksperimento, surengto 1981 m. Vilniaus miesto bibliotekose, praktinė — taikomoji patirtis.

Surinkus fondinius tyrimo duomenis, paaiškėjo, kad dar ne visas darbininkų jaunimas naudojasi bibliotekų dvasiniais lobiais. Bibliotekų socialinis prestižas šioje grupėje yra menkas, todėl bibliotekos dar negali reikiamai atlikti savo socialinių funkcijų — dalies jaunųjų kol kas dar nepasiekia jų įtaka ir apskritai veikia. Atsižvelgiant į tai,

⁵⁰ Иванова Э. Литературно-педагогический эксперимент.— Библиотекарь, 1980, № 3, с. 57.

⁵¹ Paulauskaitė L. Teksto skaitymiško problema: (Tyrimo rezultatai ir metodai). Diplom. darbas. Moksl. vad. A. Samėnas.— K., 1984.— 40 p.— Antrašė: Vilniaus V. Kapusko un-tas. Kauno vakar. fak. Bibliotekininystės ir bibliografijos katedra.— Mašinarštis.

⁵² Čia ir toliau autorius vadovaujasi V. Kozlovo ir J. Suslovo pateiktu „koncepcijos“ sąvokos supratimu: „Koncepcija — bendras sumanymas, pagrindinė tyrimo idėja“. Plačiau žr.: Козлов В. А., Суслов Ю. А. Конкретно-социологические исследования в области права.— Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1981.— 111 с.— В надз.: Ленингр. гос. ун-т им. А. А. Жданова.

o kartu — j bendrus tyrimų uždavinius, buvo suformuluotos pagrindinės šių tyrimų hipotezės:

1) darbininkų jaunimo telkimas į valstybines masines, mokslines technines ir profsąjungų bibliotekas yra vienas iš svarbiausiųjų respublikos miesto tipo regiono bibliotekinio gyventojų aptarnavimo tolesnio tobulinimo uždavinių, lemiančių jų informacinių poreikių geresnį pažinimą, ugdymą ir tenkinimą;

2) kad darbininkų jaunimo telkimo klausimas būtų sprendžiamas optimaliau, respublikoje turi būti intensyviau naudojamos visos aktyviosios bibliotekų propagandos priemonės, formos ir metodai.

Pradedant darbą, atsižvelgus į tai, pirmiausia numatytų eksperimentų serijai buvo iškeltas uždavinys — nustatyti, kokį poveikį darbininkų jaunimo ir apskritai didelio miesto gyventojų telkimui į bibliotekas daro masiškiausia bibliotekos propagandos ir visuomenės veikimo forma — kvietimas lankyti bibliotekas ir informacija apie jas⁵³, paskelbta šio miesto vietos laikraštyje. Greta kvietimo, parengto kartu su psichologijos specialistu, gyventojams apie centrinę biblioteką ir jos filialus čia buvo pateikti šie duomenys: kiekvieno centrinės bibliotekos filialo adresas, darbo dienos ir valandos, telefonai, taip pat kokių mokslų ar grožinės literatūros jis turi ir pan.⁵⁴⁻⁵⁵ Pasirenkant šią formą, rengiant kvie-

timą-informaciją ir jo tekstą, atsižvelgta į sukauptą ankstesnę bibliotekų patirtį.

Respublikos bibliotekų propagandos uždaviniai, formos, metodai ir šio darbo patirtis spaudoje nemažai nagrinėti. 1962 m. G. Vasiliauskienė savo straipsnyje aptarė Sirvintų rajono bibliotekų veiklą telkiant visus šio rajono galinčius skaityti darbo žmones. Ji papasakojo, kaip naudojami plakatai, kviesliai, kvietimai, vietos radijo laidos, masiniai žodiniai bei vaizdiniai literatūros propagandos renginiai, kitų formų priemonės. Jų poveikį gyventojams autorė čia matavo vienu bendru skaičiumi — kiek mikrorajono gyventojų sutelkta į konkrečias, o rajono — į visas bibliotekas⁵⁶. Rutuliodamas N. Krupskajos mintį, jog „kiekviena biblioteka turi mokėti save reklamuoti“⁵⁷, 1966 m. J. Dautaras parengė specialų metodinį informacinį laišką „Bibliotekos propaganda“. Jo tikslas, pasak autoriaus, buvo „priminti ir atgaivinti bibliotekų propagandos formas bei metodus, kurie buvo sėkmingai panaudoti sprendžiant uždavinį „Knygą — į kiekvieną šeimą“⁵⁸. Laiške supažindinama su įvairiomis propagandos ir skaitytojų telkimo formomis, naudotinais metodais. Aprašyti plakatai, atmintinės, kvietimai-atvirlaiškiai, kvietimai-reklamos, skelbimai, žodiniai renginiai. Remdamasis Latvijos TSR ir Vokietijos Demokratinės Respublikos specialistų patirtimi, autorius siūlė pa-

⁵³ Toliau trumpinama: kvietimas-informacija.

⁵⁴ Kviečia Vilniaus masinės bibliotekos: [Kvietimas-informacija].— Vakarinės naujienos, 1981, spalio 9.

⁵⁵ Приглашают массовые библиотеки г.[орода] Вильнюса: [Приглашение-информация].— Вечерние новости (Вильнюс), 1981, 15 окт.

⁵⁶ Vasiliauskienė G. Knygą — kiekvienam gyventojui.— Bibliotekų darbas, 1962, Nr. 2, p. 28—30.

⁵⁷ Krupskaja N. Bibliotekų darbas: Str rink.— V.: Valst. polit. ir moksl. lit. l-kla, 1948.— 157 p.

⁵⁸ Bibliotekos propaganda: (Metod. inform. laiškas) / Parengė J. Dautaras.— V., 1966.— 11 p.— Antrašė: LTSR valst. resp. b-ka. Metod. sk.

gerinti bibliotekų propagavimą. Tam jis rekomendavo įrengti didžiųjų paduotuvių languose reklamas, parodėles, įtaisyti informacijos apie artimiausias bibliotekas stendus ir kitas priemones, skatinančias dažniau lankyti bibliotekas, jose skaityti. 1967 m. gyventojų telkimo, jų domėjimosi bibliotekomis skatinimo ir poreikių skaityti ugdymo klausimus nagrinėjo J. Baltušis. Jis siūlė šią problemą respublikoje spręsti „kompleksiškai, visu frontu, visoms kultūros įstaigoms (radijui, televizijai, laikraščiams, kino teatrams)“⁵⁹; įvairių socialinių sluoksnių gyventojų telkimą į bibliotekas ragino organizuoti keliomis kryptimis ir net nurodė keletą konkrečių, tinkamiausių jo požiūriu priemonių šioms darbams atlikti. Epizodiškai šią temą gvildeno ir šių eilučių autorius. 1974 m. straipsnyje „Ar gerai propaguojame bibliotekas“ buvo apžvelgtos žodinės ir vaizdinės informacijos apie bibliotekas priemonės, aptarta šio darbo svarba, nagrinėta patirtis, analizuota, kaip į jas telkiami respublikos rajonų ir miestų gyventojai. Nagrinėjant Suomijos ir Vokietijos Demokratinės Respublikos bibliotekų propagandos klausimus, pažymėta, kad mūsų respublikos gyventojų tokios informacijos poreikį itin didina sparti jų migracija į miestus ir dažnas gyvenamosios vietos keitimas.⁶⁰ Publikacijoje „Bibliotekas reikia propaguoti“

autorius siūlė šiam svarbiam ir perspektyviam veiklos barui visų tipų bibliotekose skirti daugiau dėmesio⁶¹.

Panašaus tipo publikacijų randame ir sąjunginėje spaudoje. Plačiausiai šiuos klausimus 1978 m. specialiam leidinyje aptarė N. Galitarova⁶². Ji išnagrino šalies gyventojų telkimo į bibliotekas būklę, rezervus, darbo formas ir metodus, nurodė kai kuriuos naujus skaitytojų bibliotekose įtvirtinimo būdus. Laikraščio vaidmenį, plečiant JAV studentams informaciją apie universiteto bibliotekos veiklą ir intensyvinant jos propagandą, 1983 m. aiškinosi J. Brakenas⁶³.

Analizuojant 1962—1983 m. publikacijų šia tema srautą, matyti, kad autoriai daugiausiai vietos skyrė naujų skaitytojų telkimo į bibliotekas propagandai ir įvairioms bibliotekos populiarinimo priemonėms. Iš esmės tai informacinio, metodinio ir rekomendacinio pobūdžio darbai, skatinantys daugiau puoselėti šią bibliotekų veiklą, propaguoti jas gyventojams. Specialių darbų apie bibliotekų įvairių propagavimo formų ar metodų įtakingumą, taip pat darbininkų jaunimo⁶⁴ ar kitų socialinių sluoksnių gyventojų telkimo į bibliotekas tyrimus ir eksperimentus, šių priemonių efektyvumą ir reikšmę didinti atskirų tipų skaitytojų skaičiui bibliotekose, jų informaciniams poreikiams pažinti respublikoje nebuvo. Nepasise-

⁵⁹ Baltušis J. Tolesnio skaitytojų telkimo klausimai respublikos masinėse bibliotekose — Kn.: Antrosios Tarybų Lietuvos bibliotekų darbuotojų mokslinės konferencijos medžiagos rinkinys / Sudaryt.: S. Elsbergas, P. Kizis, K. Sinkevičius. V., 1967, p. 95—101.

⁶⁰ Rimša V. Ar gerai propaguojame bibliotekas.— Bibliotekų darbas, 1974, Nr. 10, p. 10—11.

⁶¹ Rimša V. Bibliotekas reikia propaguoti.— Laikas ir įvykiai, 1974, Nr. 2, p. 14.

⁶² Пути привлечения населения в массовые библиотеки: Метод. рекомендац. / Состав. Н. М. Галитарова.— М., 1978.— 24 с.— В надзаг.: Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина. Науч.-метод. отд.

⁶³ Bracken J. K. The library kolumn in the campus newspaper.— Amer. libr., 1983, vol. 14, N. 3, p. 153—154.— Bibliogr. p. 154 (3 ref.).

⁶⁴ Rimša V. Iš darbininkų skaitymo tyrimų istorijos.— Bibliotekų darbas, 1983, Nr. 1, p. 18—19.

kė surasti tokių tyrimų ar eksperimentų aprašymų taip pat šalies ir užsienio spaudoje.

Greta jau minėtų metodologinių ir metodinių uždavinių, minėtiems darbininkų telkimo serijos eksperimentams dar buvo iškeltos šios dalykinės užduotys:

1) išsiaiškinti, kokia (intensyvi, silpna, ekstensyvi) yra masinės komunikacijos ir informacijos sistemos „Laikraštis—jo skaitytojas—biblioteka“ sąveika;

2) kaip (efektyviai ar neefektyviai) vietos laikraštyje paskelbtas kvietimas-informacija apie bibliotekas psichologiškai bei socialiai veikia didelio miesto darbininkus ir apskritai gyventojus, ar jis žadina jų skaitymo bei informacijos poreikius;

3) ar didina (labai, mažai didina, visai neveikia) ši propagandos priemonė bibliotekų prestižą miesto gyventojams;

4) ar ši propagavimo forma naudotina ir perspektyvi (duoda laukiamus rezultatus ar neduoda) praktiniams darbininkų jaunimo ir kitų socialinių sluoksnių gyventojų telkimo į bibliotekas klausimams spręsti;

5) kaip (greitai, lėtai) laikraščio informacija, tolstant tam tikrais periodais nuo jos paskelbimo (pasirodymo) dienos, sensta laiko atžvilgiu;

6) kiek metodologinis ir metodinis šio eksperimento sprendimas — koncepcija, procedūrinis (technologinis) jo instrumentas — praktiškai tinka (metodiškai teisingas ar neteisingas, naudotinas ar ne) bendriems minėtų tyrimų ir specialiems šių eksperimentų uždaviniams spręsti.

Po to ieškota tinkamesnių šių užduočių realizavimo būdų. Reikėjo sukurti bendrą ir patikimą šio eksperimento

instrumentą ir parengti metodinę jo koncepciją, teoriškai pagrįsti eksperimento metodiką ir metodus, numatyti jų veikimo principus (technologiją), išspręsti pradžioje pirmojo (bandomojo), o vėliau — ir kitų šios serijos eksperimentų vykdymo klausimus. Darbus ap sunkino tai, kad:

1) visi ankstesni bibliotekų eksperimentai rėmėsi griežtai individualizuotomis metodologinėmis bei metodinėmis pozicijomis ir principais. Jų metodika buvo nestandartinė. Ji tik tik savoms, individualioms užduotims ir eksperimentų programoms realizuoti;

2) gyventojų telkimo ir bibliotekų propagandos priemonių įtaigumo šioms procesams profilinių tyrimų, turinčių analogiškas ar bent taikytinas mūsų sumanytiems eksperimentams metodikas, nebuvo surasta nei respublikoje, nei šalyje, nei užsienyje.

Visus šių eksperimentų teorinius ir praktinius uždavinius teko spręsti patiems.

Kiekvienas eksperimentas turi visuomet bruožų, kuriuos sąlygoja tiriami objektai⁶⁵. Rengiant darbininkų telkimo į bibliotekas eksperimento metodologinę koncepciją, vadovautasi tuo, kad bibliotekos eksperimentas yra viena iš daugelio socialinio eksperimento rūšių ir gali remtis bendrais metodologiniais socialinės raidos tyrimo bei pažinimo principais. Patikimas pamatas čia buvo V Lenino teiginys apie socialinių procesų ar reiškinių pažinimą: „Materializmas aiškiai kelia dar neišspręstą klausimą ir tuo skatina jį spręsti, skatina tolesnius eksperimentinius tyrinėjimus“⁶⁶. Nagrinėjant tiriamąjį objektą (procesą) ir eksperimento procedūrų sistemą, pasinaudota racionalių (V. Kreidenkos ir kt.) teoriniu metodologi-

⁶⁵ Bibliotekininkystės tyrimai ir eksperimentas / Parengė T. Būdienė.— Bibliotekų darbas, 1976, Nr. 6, p. 30.

⁶⁶ Leninas V. Pilnas raštų rinkinys, t. 18, p. 41.

niu bei metodiniu teiginiu apie strukturalistine šio metodo prigimti. Jo esmė tokia: „Bibliotekiniškystės eksperimento sandarą galima vertinti kaip subordinuotą ir koordinuotą teorinių ir praktinių bibliotekinio eksperimentuotojo operacijų sistemą“⁶⁷. Iš to išplaukia, kad:

1) šis objektas (procesas), nors iki tol ir mažai ištirtas, gali būti pažin-us;

2) nagrinėjamos gyventojų telkimo problemos, kaip socialinio proceso, pažinimui būtina tobula ir mobili procedūrų bei metodų sistema;

3) racionaliausias būdas šioms užduotims realizuoti — sukurti optimalų šio eksperimento procedūrų (technologijos) modelį ir jį išbandyti.

Apskritai eksperimento modelis ir jo bendrieji veikimo principai yra žinomi. Atliekant jį, sąmoningai keičiamos tiriamojo objekto egzistavimo sąlygos ir stebima, kiek pakitimai daro įtaką tiriamajam objektui. Todėl, numatant šio eksperimento pagrindinius principus, kuriant jo metodologinį modelį, pirmiausia ieškota tiriamojo objekto (proceso) galimų eksperimentinių kintamųjų⁶⁸. Išskirtos dvi jų grupės:

1) miesto darbininkų ir apskritai gyventojų telkimo į bibliotekas — reguliuojamo socialinio proceso raida: kiekybiniai, kokybiniai poslinkiai ir jų dinamika (tiriamasis objektas ir jo priklausomi kintamieji)⁶⁹;

2) psichologinis socialinis poveikis ir jo įtaka tiriamajam objektui — kvie-

timas-informacija gyventojams apie bibliotekas vietos laikraštyje (eksperimentuotojo poveikis tiriamajam objektui — nepriklausomas kintamasis⁷⁰).

Po to reikėjo rasti vienareikšmio ryšio tarp telkimo proceso (tiriamo objekto), poveikio jam (nepriklausomo kintamojo) ir šio poveikio įtakos padarinių ir rezultatų (priklausomo kintamojo) nustatymo (matavimo) priemonę. Čia itin svarbu „garantuoti didesnį vienareikšmišką ryšį tarp tiriamosios priežasties ir padarinių (nepriklausomo ir priklausomo kintamojo)“⁷¹. Kiek tai įmanoma, buvo apribota kitų galimų, bet nepageidautinų tyrimo objektui (procesui) poveikio veiksnių įtaka (neutralūs kintamieji)⁷². Juos visuomet reikia nustatyti, atskleisti ir pašalinti. Kad labiau išryškėtų skelbimo (kvietimo-informacijos) poveikio telkimo procesui reikšmė, neutralūs kintamieji eksperimento metu buvo apriboti specialiais metodais. Čia ypač padėjo lyginamoji analizė, kontroliniai duomenys ir kai kurie papildomi matavimai. Darbininkų ir apskritai gyventojų telkimo procesas stebėtas du kartus. Pirmiausia buvo padaryta ankstesniųjų — 1980 m. natūralios jo raidos fotografija. Paskui jis išmatuotas eksperimentiniais — 1981 metais. Po to buvo sugretinti abiejų metų vienodų laiko periodų duomenys, palygintas šių procesų intensyvumas, sudarytos skirtingų periodų telkimo procesų raidos kiekybinės ir kokybinės charakteristikos, iš-

⁶⁷ Bibliotekiniškystės tyrimai. . . , p. 33.

⁶⁸ Teorijoje skiriamos trys eksperimentinių kintamųjų rūšys: priklausomi, nepriklausomi ir neutralūs.

⁶⁹ Priklausomas kintamasis šiame eksperimente yra darbininkų jaunimo ir apskritai gyventojų telkimo į bibliotekas procesas.

⁷⁰ Nepriklausomas kintamasis šiame eksperimente yra mūsų poveikis telkimo procesui (tiriamam objektui).

⁷¹ Bibliotekiniškystės tyrimai. . . , Nr. 8, p. 28.

⁷² Neutralus kintamasis šiame eksperimente yra darbininkų jaunimo ir apskritai gyventojų telkimo proceso raidos priklausomybė ne nuo mūsų poveikio, bet nuo kitų pašalinių objektyvių ir subjektyvių veiksnių, pavyzdžiui, filialų, dirbusių tą ar kitą dieną, skaičius ir pan.

siaiškintos darbo ir poilsio dienos, uždarytų ir veikusių bibliotekos skyrių bei filialų skaičius ir pan.

Rengiant metodikos modelį, norėta, kad jis atitiktų:

1) bendrąsias visų tyrimų užduotis;

2) šio eksperimento dalykines užduotis;

3) šio eksperimento metodologines užduotis;

4) būtų lengvas naudoti ir taikyti kitoms bibliotekų propagandos formoms ar gyventojų telkimo priemonių (kiekvienai iš viso jų kompleksu) įtakingumui tirti.

Eksperimento užduotis ir sumanymą geriausiai atitiko „grįžtamojo ryšio“ principas, ypač dažnas pedagogikos, psichologijos, sociologijos ir kitų mokslų tyrimuose. Jo esmė sudaro natūralaus proceso poveikis ir jo įtakos lygio nustatymas, tai yra tam tikrų proceso pakitimų po poveikio jam išmatavimas. Jis ir padėjo pamatus kuriamam metodologiniam modeliui. Šiuo požiūriu minėtų bandymų serijai dar teko ir psichologinio-pedagoginio eksperimento funkcijos, nes jis tiesiogiai siejosi su objekto poveikiu ir jo kitėjimo šio poveikio įtakoje tendencijomis⁷³⁻⁷⁴.

Paveikus tiriamąjį objektą, svarbu buvo tinkamai užfiksuoti grįžtamąjį ryšį ir reikiamai įvaldyti jo kontrolę (matavimą, lyginimą, analizę, vertinimą). Tam reikėjo rasti tinkamiausią šių procesų matą, numatyti matavimo tvarką, o paskui, pasirinkus tinkamą tiriamajam objektui (procesui) poveikio priemonę, paveikti jį.

Buvo nuspręsta, kad 1981 m. tiriamasis procesas (darbininkų jaunimo ir kitų miesto gyventojų socialinių sluoksnių telkimas į bibliotekas) iš pradžių vyks natūraliomis sąlygomis, o vėliau jam bus padarytas eksperimentuotojo poveikis — išspausdintas skelbimas (kvietimas-informacija) laikraštėje ir surinkta apie šį procesą ir jo tolesnę raidą išsami informacija. Ypač svarbu, analizuojant duomenis, atskleisti minėto proceso dinamiką (spartėjimą, lygiavertiškumą, lėtėjimą). Laispniškai sprendėsi ir kiti teoriniai bei praktiniai šio eksperimento parengimo klausimai.

Tolesnis etapas — pirmojo (bandomojo) eksperimento procedūrinės dalies rengimas. Dabar buvo kuriamas eksperimento uždavinius atitinkąs metodikos modelis. Tai buvo nelengva užduotis, nes bibliotekiniams tyrimams, ypač faktorių veiksmingumui eksperimentuoti, rekomenduojamos daugiafaktorinių eksperimentų schemas (lotyniškas ar lotyniškas-graikiškas kvadratas)⁷⁵ čia mažai ką tegalėjo duoti. Reikėjo surasti, įvertinti ir pritaikyti jam optimalius metodus — būdus minėtai informacijai kaupti, o vėliau juos praktiškai patikrinti — nustatyti, ar jie tiks visai šių eksperimentų serijai.

Parinkti ir įvaldyti tinkamus metodus tyrimams ar eksperimentams labai svarbu, nes nuo to vėliau daug priklauso visa darbo sėkmė. K. Marksas yra nurodęs, jog mokslinėje veikloje „ne tik tyrimų rezultatas, bet ir kelias, vedantis į jį, turi būti teisingas“⁷⁶.

Ieškant metodų, pirmiausia remtasi į nustatytas eksperimentų dalykines už-

⁷³ Stasaitytė V. Jaunimas ir biblioteka: (Metodika ir patyrimas).— V., 1980, p. 70—72.

⁷⁴ Ковалев А. Г. Психология личности.— Изд. 3-е, перераб. и доп.— М.: Просвещение, 1970.— 391 с.

⁷⁵ Крейденко В. С. Библиотечные исследования: Науч. основы.— М.: Книга, 1983, с. 70—73.

⁷⁶ Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения.— Изд. 2-ое, т. 1, с. 7.

duotis, jų ypatumus, metodologinius bei metodinius principus. Be to, atsižvelgta į optimalias šiems uždaviniams spręsti įvairių metodų individualias savybes, taip pat galimumą juos pritaikyti planuojamiems eksperimentams. Daug čia padėjo Estijos TSR tyrinėtojų (I. Enma, K. Oja, R. Renteris ir kt.) patirtis⁷⁷⁻⁸¹

Geriausiai eksperimento uždavinius, koncepciją ir veikimo principus atitiko kiekybinio procesų matavimo — matematinės statistikos metodai. Mokamai juos derinant, galima buvo gauti palyginti išsamią, mokliškai patikimą informaciją, geriau pažinti tiriamojo objekto — telkimo procesų būklę ir raidą, atlikti jų rutuliojimosi įvairiais periodais (prieš ir po poveikio) matavimus. Kartu jie galėjo parodyti šio proceso raidos kokybinius poslinkius. Tai buvo labai svarbu, vertinant poveikio priemonių veiksmingumą.

Metodų panaudojimo ir derinimo — subordinacijos — technologija buvo paprasta. Eksperimentuojant (prieš poveikį ir po jo) darbinukų ir kitų gyventojų socialinių sluoksnių telkimo į bibliotekas procesai metodologiniame metodiniame modelyje buvo suskirstyti į atskirus vienodus laiko trukmės periodus (žr. 1 pav., a ir b). Matavimo etalonu (norma) pasirinktas proceso (iki poveikio momento) raidos pirmasis periodas. Su juo lyginti visi vėlesnieji periodai. Be to, šie dar buvo palyginti tarpusavyje. Dabar, naudojant matema-

tinės statistikos metodus, šiuos procesus periodais buvo galima įvairiai (kiekybiškai ir kokybiškai) matuoti, lyginti, vertinti. Tai turėjo parodyti, kokia yra atskirose tyrimo bazėse ir visame regione (mieste) minėto poveikio (kvietimo-informacijos) reali įtaka gyventojams, kokia (didelė, vidutiniška, maža ar visai nereikšminga) jo veikmė. Kartu tai talkino nustatant ir eksperimentuojamo poveikio gyventojams trukmę laiko atžvilgiu — padėjo nubrėžti poveikio įtakos kreivę, laipsniškai tolstant atskirais periodais nuo šio poveikio pradžios. Lyginant kitus periodus (žr. 1 pav., b) su matavimo etalonu (žr. 1 pav., a), taip pat atskirus periodus tarpusavyje (žr. 1 pav., b), buvo galima juos matuoti, analizuoti, išryškinti skirtumus.

Vis dėlto padėčiai iki galo atskleisti ir nuodugnai šių procesų analizei atlikti šito buvo maža. Reikėjo, kiek tai įmanoma, pašalinti kitus pasitaikančius nepageidautinus veiksnius, abstrahuotis nuo jų galimos įtakos. Tam buvo reguliuojamas — šalinamas ar bent apribojamas eksperimento neutralių kintamųjų poveikis, kiek galima suvienodinti tyrimo objekto vidiniai ir išoriniai ryšiai, sąlygos, objektyvių ir subjektyvių veiksmų įtaka. Pavyzdžiui, atsižvelgta, kad per įvairius stebėjimo periodus Vilniaus mieste dirbo skirtingas bazių skaičius, kartais nesutapo jų darbo ir poilsio dienų kiekis ir pan. Išvengti šių netolygumų padėjo matema-

⁷⁷ Enma I. Kai kurie prognozavimo metodikos klausimai.— Bibliotekų darbas, 1976, Nr. 9, p. 19—22.

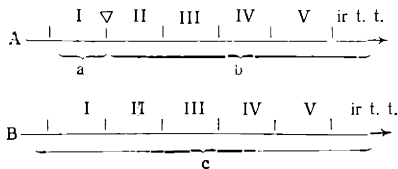
⁷⁸ Oja K. Individualaus darbo tyrimai Estijos bibliotekose.— Bibliotekų darbas, 1973, Nr. 1, p. 22—24.

⁷⁹ Оя К. Эксперимент в библиотековедении Эстонской ССР и междисциплинарные связи.— В кн.: Тенденции научно-исследовательской работы в национальных библиотеках Советской Прибалтики: Тезисы докл. Пакрегуоне, 7—13 июля 1981 г. / Состав. В. Римша. Вильнюс, 1981, с. 30.

⁸⁰ Рентер Р. Ю. Пятнадцать методов прогнозирования и перспективного планирования в теоретическом и практическом аспектах.— Таллин, 1974.— 87 с.

⁸¹ Энмаа И. В. Из опыта прогнозирования развития массовых библиотек: (На примере ЭССР).— Советское библиотековедение, 1979, № 4, с. 48—59.

tiniai metodai. Panaudojus matematinis vidurkius ir jų gretinimą, procesus buvo galima matuoti lygiavertiškai.

Sutartiniai ženklai:

A — Telkimo procesų raida 1981 m. (eksperimentas)

Δ — Poveikis tiriamajam procesui (objektui)

I—V — Gyventojų telkimo procesų periodai

a — Natūralus telkimo periodas iki poveikio (matavimo etalonas)

b — Telkimo procesų periodai po poveikio

B — Natūrali telkimo procesų raida 1980 m.

c — Telkimo procesų kontroliniai periodai

1 pav. Eksperimento metodikos modelis poveikio priemonės įtakai telkimo procesams matuoti

Norint dar išsamiau atskleisti eksperimentuojamo objekto (proceso) vidinių bei išorinių ryšių sistemą, taip pat atlikti objektyvius įvairių periodų matavimus ir lyginimus (nustatyti neutralius kintamuosius), reikėjo papildomai išanalizuoti darbininkų jaunimo ir apskritai gyventojų telkimo į bibliotekas eksperimentų bazėse ankstesniųjų (1980) metų statistinius duomenis. Čia buvo padaryta išsami to paties laikotarpio ir tais pačiais metodais šių procesų raidos faktinė fotografija. Kaip ir bandymų metu, eksperimentuojamasis procesas — gyventojų telkimo į bibliotekas raida ankstesniais metais — čia buvo suskirstytas analogiškais laiko trukmės periodais (žr. 1 pav., B, c). Lyginant dvejų metų telkimo procesų

lygiagrečią raidą, jau buvo galima geriau išsiaiškinti ir neutralizuoti nepageidautinus pašalinius veiksnius. Šie duomenys naudoti ir analizuojant eksperimentuojamo proceso raidos dinamiškus poslinkius. Toks matavimas, ypač tyrimo duomenų gretinimas ir palyginimas su analogiško periodo praėjusių metų rezultatais, padėjo tobuliau užfiksuoti šio eksperimento nepriklausomų, priklausomų ir neutralių kintamųjų ryšius, jų sąveiką. Tai parodė išorinių ir vidinių veiksnių įtaką tiriamajam procesui, o analizuojant duomenis, leido apsiriboti nuo kai kurių atsitiktinių, taip pat veikiančių tiriamąjį objektą veiksnių. Tai sudarė procedūrinę (technologinę) šio modelio esmę.

Eksperimento metodikos modelis 1981 m. spalio—gruodžio mėnesiais išbandytas Vilniaus mieste. Šis laikotarpis pasirinktas neatsitiktinai. Manoma, kad jaunimui ir suaugusiems miesto gyventojams tai yra intensyvus informacijos vartojimo (tuo pačiu ir informacinių poreikių skatinimo) periodas: įstaigose, gamyklose ir įmonėse beveik pasibaigia poilsio (atostogų) metas, ritmingai pradeda dirbti vakarinės, pamaininės ir neakivaizdinės mokyklos, normaliai ima funkcionuoti darbuotojų kvalifikacijos kėlimo, taip pat politinio ir ekonominio švietimo sistemos.

Pirmajame (bandomajame) šios serijos eksperimente dalyvavo Vilniaus miesto centrinė biblioteka (skaitytojų aptarnavimo ir jaunimo skyriai) ir visi (21) jos filialai, aptarnaujį suaugusius gyventojus. Poveikis (kvietimas-informacija) buvo skirtas visiems Vilniaus miesto gyventojams.⁸²

⁸² Atsižvelgiant į Vilniaus miesto gyventojų nacionalinę sudėtį, kvietimas-informacija čia buvo paskelbta pirmiausia lietuvių, paskui per vieno periodo trukmę rusų kalba. Noretai nustatyti šio skelbimo poveikį lietuvių ir kitų tautybių gyventojams. Matuojant ir vertinant eksperimento duomenis, j tai buvo atsižvelgta. Pasidarė įmanoma atlikti papildomus matavimus. Kaune ir Panevėžyje poveikio priemonė buvo skelbta vieną kartą — lietuvių kalba.

Darbininkų jaunimo ir kitų gyventojų telkimo į bibliotekas procesas buvo matuotas trim parametrais. Pirmuoju pasirinktas naujų darbininkų įrašymas į bibliotekas. Per metodologinį eksperimento bandymą jis apėmė 1099 naujai įregistruotus darbininkus. Antruoju matavimo parametru buvo bendras į bibliotekos skaitytojus įrašytas visų socialinių sluoksnių, įskaitant darbininkus, miesto gyventojų skaičius. Tai buvo 5592 nauji skaitytojai. Trečiuoju telkimo procesų ir poveikio įtakos matavimo parametru pasirinktas bendras suaugusiųjų skaitytojų apsilankymų eksperimento bazėse skaičius. Jis apėmė 76810 apsilankymų⁸³ Vilniaus miesto centrinėje bibliotekoje ir jos filialuose, aptarnaujančiuose suaugusius skaitytojus⁸⁴. Tokie matavimo parametrai naudoti ir tiriant objekto (telkimo procesų) bei kalendorinių dienų (darbo, poilsio, savaitės) sąveiką, ypač jų reikšmingumą aptarnaujant šio tipo bibliotekose miesto gyventojus⁸⁵.

Eksperimento duomenys analizuojami. Vien lyginamieji (kontroliniai) skaičiai rodo, kad poveikio priemonė Vilniaus miesto darbininkų ir apskritai gyventojų telkimui, jų informacinių poreikių sužadanimui padarė įtakos. 1981 m. spalio—gruodžio mėnesiais (po poveikio priemonės) telkimo procesas buvo dinamiškesnis negu per tą patį praėjusių metų laikotarpį. Pavyzdžiui, iš viso 1981 m. naujų skaitytojų tose pačiose eksperimento bazėse buvo įregistruota 812 (iš jų darbininkų — 86) daugiau, negu tuo pačiu praėjusių me-

tų laikotarpiu. Gyventojų apsilankymų skaičius analogiškai padidėjo 10463. Jau dabar turime pagrindą teigti, kad kvietimas-informacija galėjo turėti tam tikros įtakos 16,99% iš visų įregistruotų į biblioteką naujų skaitytojų (iš jų — 8,49% darbininkų) ir 15,7% — lankytojų (žr. 2 pav.)⁸⁶.

Metai	Įregistruota naujų skaitytojų		Bibliotekose apsilanke
	Iš viso	Iš jų darbininkų	
1980 m.	4780	1013	66347
1981 m.	5592	1099	76810
Padidėjo	n	812	86
	%.	16,99	8,49
			10463
			15,77

2 pav. Gyventojų telkimo ir Vilniaus MCB bei jos filialų lankymo intensyvumas eksperimento metu ir per tą patį kontrolinių metų periodą

Bandymas parodė, kad eksperimento metodologinis sumanymas yra geras, o jo metodikos modelis ir veikimo principai (technologija) visiškai tinka išskeltoms užduotims realizuoti. Tyrimo objektas (gyventojų telkimo į bibliotekas procesas) bandymo metu buvo reikiamai išmatuotas ir įvertintas. Eksperimentas davė objektyvią ir plačią Vilniaus miesto gyventojų telkimo į bibliotekas procesų raidos fotografiją. Gauti duomenys parodė visus esminius šių procesų raidos pakitimus, sudarė sąlygas atlikti kokybinę ir kiekybinę šių procesų analizę, paklojo metodologinį ir metodinį pagrindą tolesniems gyventojų telkimo ir jų poreikių bei skaitymo

⁸³ Skaitytojų ir lankytojų skaičiai šiems tyrimams buvo paimti be jokios reprezentatyvumo atrankos, juoba kiekvienas iš jų sudarė pagrindinę visumą. (Plačiau žr.: Stasaitytė V. Jaunimas ir biblioteka.— V., 1980, p. 75). Todėl šių duomenų mokslinis patikimumas — absoliutus.

⁸⁴ Vaikų skaitymas ir jų informacijos poreikiai į tyrimų ir eksperimentų programą neįėjo, jų telkimo procesai čia nebuvo matuojami.

⁸⁵ Eksperimentuojant dar buvo tirta viena papildoma — darbinė hipotezė. Norėta išsiaiškinti, ar yra tiesioginė sąveika tarp telkimo procesų dinamikos ir savaitės dienų, ar veikia čia kokie nors sąlygojantys ryšiai, tendencijos, dėsningumai.

⁸⁶ Vėliau šių procesų raidos tendencijos bus analizuojamos plačiau ir įvairiais aspektais. Tada bus paskelbti visi rezultatai.

prestižo tyrimams, ypač šių procesų matavimui ir vertinimui.

Baigus pirmąjį (bandomąjį) eksperimentą, buvo pastebėta, kad poveikio priemonės (kvietimo-informacijos) įtakos tiriamajam objektui (procesui) trukmė nėra ilga. Ji mieste — intensyvaus socialinio, ekonominio ir kultūrinio gyvenimo bei gausios informacijos (prisiminkime L. Vladimirovo, R. Giliarovskio ir kitų mokslininkų „informacijos sprogimo“ koncepciją) sąlygomis — sensta greičiau, negu manyta. Praėjus tam tikram (kur kas trumpesniai negu trys mėnesiai) laikotarpiui, poveikis laipsniškai silpnėja, o vėliau visai nebetenka reikšmės. Todėl, rengiant kitus tokio tipo šios serijos eksperimentus, jį tai buvo atsižvelgta ir visa eksperimentinių procesų kontrolės trukmė (analogiškai ir telkimo procesų kontrolės bei matavimo periodų skaičius) po poveikio jiems buvo gerokai sutrumpinta. Poveikio matavimo ir kontrolės trukmė, palyginti su pirmuoju (bandomuoju) eksperimentu, buvo sumažinta du kartus, o atskiro periodo ilgis (savaitė — septynios kalendorinės dienos) nepakito. Tad, vykdant kitus šios serijos eksperimentus, minėtas procesas tebuvo stebimas, matuojamas ir kontroliuojamas tik vieną mėnesį. To visiškai užteko. Ši trukmė realiai atitiko eksperimento užduotis, poveikio priemonės įtakos parametrus ir davė visus būtinus duomenis. Kiti metodologiniai metodiniai eksperimento modelio principai, ir jį išbandžius, nebuvo keičiami. Vėliau jų tinkamumą telkimo procesams tirti taip pat patvirtino Kauno ir Panevėžio eksperimentai.

Svarbiausias šių ieškojimų laimėjimas — buvo sukurtas, išbandytas, aprašytas ir panaudotas sumanyto ekspe-

rimiento optimalus modelis. Antra vertus, pritaikius jam unifikuotą veikimo principą, išsiplėtė galimumas jį praktiškai panaudoti. Tai buvo labai svarbu, nes „jeigu eksperimentas sustandartinamas, jo metodika gali naudotis kiti tyrėjai“⁸⁷ Šis eksperimento modelis įvairių tipų ir žinybų bibliotekų mokslinei veikloje gali būti labai plačiai pritaikytas. Pavyzdžiui, eksperimentuojant įvairių priemonių įtakingumą ir efektyvumą atskirų socialinių sluoksnių ar apskritai visų gyventojų telkimui į bibliotekas, reikia tik pasirinkti atitinkamą socialinę grupę ir tą poveikio priemonę — skelbimą-kvietimą, radijo ar televizijos laidą ir panašiai — kurios veiksmingumą norime iširti. Vėliau pagal minėtą modelį tokį eksperimentą galima pakartoti bet kuriaame regione, mieste, rajone ar atskiroje bibliotekoje. Keičiant poveikio objektui (telkimo procesui) priemonės formą ar socialinę gyventojų grupę, metodologinė metodinė tokio eksperimento koncepcija ir jo principai (technologija) visuomet bus tokia pat. Niekas čia nepasikeis, jeigu poveikio priemonė telkimo procesui ar netgi gyventojų grupė kas kart būtų vis kita. Tai suteikia šiam modeliui platų praktinį pritaikymą, nes kaip sako N. Galitarova, bibliotekose būtina naudoti įvairius gyventojų telkimo ir jų informacinius poreikių pažinimo formas, metodus, priemones⁸⁸. Metodologinis ir metodinis eksperimento sprendimas turi ir daugiau privalumų. Antai, jis leido labai tiksliai užfiksuoti informaciją ir tokias žinias, iš kurių sprendžiami svarbiausi šio eksperimento uždaviniai.

Kaip ir kiti mokslinio tyrimo metodai, šis modelis turi ir ribotumą. Visų pirma per grįžtamąjį ryšį apie ti-

⁸⁷ Bibliotekinininkystės tyrimai ir eksperimentas / Parengė T. Būdienė.— Bibliotekų darbas, 1976, Nr. 8, p. 28.

⁸⁸ Пути привлечения населения в массовые библиотеки: Метод. рекомендацни / Состав. Н. М. Галитарова.— М., 1978.— 24 с.— В надзаг.: Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина. Науч.-метод. отд.

riamąjį objektą (procesą) jis neduoda visos (absoliučiai išsamios) būtinios informacijos. Pavyzdžiui, eksperimentuojant masinės komunikacijos ir informacijos sistemos „Laikraštis — jo skaitytojas—biblioteka“ ryšius ir sąveiką, vien iš gautų eksperimento duomenų negalima sužinoti, kiek iš viso Vilniaus miesto gyventojų ši priemonė veikė (laikraščio tiražas arba išplatintų egzempliorių skaičius dar nerodo skaitytojų skaičiaus), kiek gyventojų pastebėjo ir perskaitė informaciją-kvietimą laikraštyje ir kiek jos nepastebėjo — buvo išvykę, neskaitė tos dienos laikraščio ir pan., kiek iš pastebėjusių šį skelbimą gyventojų atėjo į biblioteką ir kiek jų neatėjo (skelbimas jų nepaveikė), pagaliau, jei jie šį kvietimą-informaciją matė, tai kodėl neatėjo (atėjo) į biblioteką ir t. t. Tai natūralu ir skirtina šio modelio recipientinio diapazono apibrėžtumui (galimumu ribotumui). Beje, jį turi visi mokslinio tyrimo metodai. Tai svarbu žinoti, o rengiant tyrimų programas, ypač pasirenkant darbu metodus, į tai būtina atsižvelgti. Dėl to šio eksperimento ir kiti minėtų tyrimų uždaviniai, visos bandymų užduotys buvo sukoordinuotos su kitais tyrimų metodais. Antro tyrimų etapu eksperimentų duomenis papildys kitų metodų derinys. Pavyzdžiui, iš formalizuoto interviu lapo paaiškės, ar matė respondentas laikraštyje šį kvietimą-informaciją, jei taip, tai ką jis apie tai pagalvojo, ar po to atėjo į biblioteką, jei ne, tai kodėl taip pasielgė ir t. t. Talkinant kitiems metodams, bus sužinota, kiek miesto gyventojų ši priemonė veikė, kokiai jų daliai turėjo ir neturėjo įtakos ir pan. Tada, susumavus eksperimento ir kitų tyrimų metodų duomenis, minėta informacija bus gerokai papildyta. Tada jaunųjų darbininkų ir apskritai gyven-

tojų telkimo į bibliotekas procesas, ypač panaudotos bibliotekų propagandos ir gyventojų telkimo priemonės įtakingumas, bus išnagrinėtas plačiau. Tai duos išsamų šių procesų raidos ir sąveikos vaizdą.

Apibendrinus visus ieškojimus, pirmojo (bandomojo) eksperimento metodologinį metodinį sprendimą ir patirtį, galima padaryti šias išvadas:

1. Bibliotekininkystės mokslė eksperimentas aprašytas seniai, tačiau praktinėje bibliotekų veikloje jis yra mažiau paplitęs negu kiti metodai. Jis čia rečiau naudojamas, palyginti su kitais mokslais.

2. Mažai ištirta ir įvaldyta eksperimento metodologija bei metodika. Dėl to bibliotekose sunku jį organizuoti ir parengti.

3. Bibliotekų eksperimentams būdinga savita teorinė ir metodologinė metodinė koncepcija, individualūs veikimo principai (technologija), todėl sunku arba net neįmanoma adaptuoti ir panaudoti jų metodiką kitoms bibliotekinėms problemoms tirti.

4. Kuriant bet kurio (konstatuojamojo, kuriamojo ar psichologinio pedagoginio) eksperimento metodologinį metodinį modelį, būtina vadovautis ne vien bibliotekininkystės, bet ir kitų profilinių mokslų patirtimi. Kartu čia atsižvelgtina į tuos uždavinius, kuriuos turėtų išspręsti šis eksperimentas.

5. Svarbiausi bet kurio eksperimento metodologinio metodinio vertinimo kriterijai yra mokslinis jo pagrįstumas, technologijos lygis (sudėtingas, vidutiniškas, paprastas) ir praktinis veiksmingumas (pritaikomumas, universalumas, standartiškumas).

6. Eksperimentų metodologiniai metodiniai ieškojimai pastaruoju metu turi svarbią teorinę ir praktinę reikšmę: padeda geriau pažinti ir paaiškinti tiria-

mus reiškinius (procesus), rutulioja ir turtina bibliotekininkystės mokslą, su-

daro palankias sąlygas praktinei bibliotekų veiklai plėtoti.

Lietuvos TSR valstybinės respublikinės bibliotekos Mokslinio tyrimo skyrius

Įteikta
1984 m. sausio mėnesį

**ПРИГЛАШЕНИЕ-ИНФОРМАЦИЯ В ГАЗЕТЕ КАК СРЕДСТВО ПРИВЛЕЧЕНИЯ
В БИБЛИОТЕКИ МОЛОДЫХ РАБОЧИХ
(МЕТОДОЛОГИЧЕСКОЕ РЕШЕНИЕ ЭКСПЕРИМЕНТА)**

ВИТАУТАС РИМША

Резюме

Наряду с другими проблемами междомственного централизованного социологического-психологического исследования «Роль библиотек в развитии и удовлетворении профессиональных и духовных потребностей молодых рабочих», проводимого в Лит.ССР в 1981—1985 гг., была разработана концепция и модель (принципы и технология действий) эксперимента по интенсификации процесса привлечения в библиотеки молодых рабочих, ис-

пользуя объявление (приглашение-информацию посетить библиотеки), напечатанное в местной газете. Измерялись тенденции и взаимосвязь процессов в коммуникативной системе «Газета — ее читатель — библиотека».

В 1981 г. проведенный первый (предварительный) эксперимент в городе Вильнюс, а в 1982 г. серия экспериментов этого типа в городах Каунас и Паневежис подтвердили правильность его методологического решения.

**INVITATION AND INFORMATION IN NEWSPAPER AS A MEANS
OF DIRECTING YOUNG WORKERS TO LIBRARIES
(THE METHODOLOGICAL SOLUTION OF EXPERIMENT)**

VYTAUTAS RIMSA

Summary

The conception and the model of the experiment dedicated to the intensity of the process of directing young workers to libraries together with other interdepartmental centralized sociological-psychological research problems on the theme „The role of libraries in developing and satisfying professional and spiritual interests of young workers“, was carried out.

The experiment was started by using announcement, which was printed in the local

newspaper. Tendencies and interaction of communication systems „Newspaper—reader—library“ were analyzed.

In Lithuania the research is being carried out in 1981—1985.

The research in Lithuania is being carried out in 1981 in Vilnius confirmed the correctness of this solution. Series of such experiments were also carried out in 1982 in Kaunas and Panevėžys.